

Ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van het Panamarenkohuis in Antwerpen

Rechtsgronden

Dit besluit is gebaseerd op:

- het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;
- het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot delegatie van beslissingsbevoegdheden aan de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;
- het besluit van de Vlaamse Regering van 2 oktober 2019 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 8, §1, 2°.

Procedurestappen en vormvereisten

Dit besluit kwam tot stand volgens de procedurestappen en de vormvereisten, beschreven in:

- het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1 tot en met 6.1.8,
- het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014, artikel 6.2.1.

De volgende procedurestappen en vormvereisten zijn vervuld:

- de erfgoedwaarden zijn onderzocht;
- de resultaten van het onderzoek zijn opgenomen in een beschermingsdossier;
- advies over de bescherming van het onroerend goed werd gevraagd aan:
 - het college van burgemeester en schepenen van Antwerpen op 8 mei 2024,
 - de departementen of agentschappen van de Vlaamse overheid bevoegd voor omgeving, mobiliteit en openbare werken en landbouw en visserij op 8 mei 2024,
 - de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed op 8 mei 2024.
- de behandeling van de adviezen is opgenomen als bijlage bij dit besluit.
- de zakelijkrechthouders zijn op de hoogte gebracht van het ontwerp van de voorlopige bescherming op 8 mei 2024.
- de zakelijkrechthouders gaven geen opmerkingen.
- de behandeling van de opmerkingen van de zakelijkrechthouders is opgenomen als bijlage bij dit besluit.

Motivering

Het monument het Panamarenkohuis in Antwerpen is van algemeen belang wegens de volgende erfgoedwaarden:

- de historische waarde:

Het Panamarenkohuis, gelegen in de Antwerpse wijk Seefhoek heeft een grote historische waarde als voormalige woon- en werkplek van één van de meest vooraanstaande Belgische kunstenaars van de tweede helft van de 20ste eeuw.

Henri Van Herwegen (1940-2019), in het begin van zijn kunstcarrière eerst gekend als Panamarenko Multimiljonair later ingekort tot Panamarenko, is gerenommeerd in binnen- en buitenland met werken in de belangrijkste musea wereldwijd.

Hij verwierf in 1970 het eind-19de-eeuwse woonwinkelhuis en verbleef er met zijn moeder Hortensia Sillis (1906-2002) tot 2002. Panamarenko bestendigde de eerste jaren na zijn aankoop in 1970 de oorspronkelijke woon-winkelfunctie en het bijhorend traditioneel neoclassicistisch voorkomen mede door de overbrenging van zijn moeders schoenzaak 'Goliath'. Naarmate Panamarenko zich vestigde als kunstenaar en zijn naambekendheid in binnen- en buitenland toenam, transformeerde hij zijn woonwinkelhuis meer en meer in de kunstenaarswoning die ze vandaag is en werd hét Panamarenkohuis of dé Biekorfstraat 2 een begrip. Het unieke huis was de cocon waar Panamarenko's ontwerpen, creaties en kunst ontstonden en in zijn atelier vorm kregen, en het huis draagt daar vandaag in- en uitwendig nog steeds de sporen van;

- de architecturale waarde:

Het Panamarenkohuis is een uniek en zeer herkenbaar voorbeeld van een kunstenaarswoning uit de 20ste eeuw, met een zeer hoge ensemblewaarde.

Het neoclassicistisch pand werd door de kunstenaar vanaf de jaren 1980 door grote en kleine aanpassingen en verbouwingen steeds verder getransformeerd tot zijn ideale woon- en werkplaats.

Ingrijpende en sterk visueel bepalende ingrepen, zoals de puntvormige glazen 'broeikas' met ijzeren trap, de gevelbrede glazen loggia in goudkleur en de verbouwing van de begane grond tot atelier bepalen de architecturale kleur van het pand. Panamarenko voerde ze uit in nauwe samenwerking met vriend en huisarchitect Luc Deleu van T.O.P. Office, waarbij het eigenlijke resultaat meestal tot stand kwam tijdens de uitvoering die gaandeweg gewijzigd en bijgeschaafd werd.

De 'kleinere' interieurverbeteringen zoals de doorbreking van de achtergevel, de gangafwerking in piepschuim, het zelfgemaakte en met bladgoud bewerkte behang met Oosters motief, het plaatsbesparende net onder het plafond opgehangen boekenrek, de zoldertrapdeur, het verluchtingssysteem, ... waren creatieve maar vooral unieke aanpassingen van de kunstenaar zelf.

Al deze verbouwingen waren in eerste instantie ten dienste van zijn werk en kunst en werden slechts in beperkte mate uitgevoerd ter verbetering van het wooncomfort ook al nam Panamarenko's naambekendheid met de jaren gestaag toe. Daarnaast zijn ze ontegensprekelijk beeldbepalend te noemen en hadden ze een grote impact op het voorkomen, de circulatie en inrichting van de 'Biekorfstraat 2'. Zij vormden het woonwinkelhuis om tot dé kunstenaarswoning en veruitwendigden de eigenzinnigheid, het technische talent en de poëtische ziel van Panamarenko.

Het Panamarenkohuis geeft een bevoorrechte inkijk in de leef-, denk- en werkwereld van de inmiddels overleden kunstenaar, waar het gros van zijn kunstproductie bedacht werd of tot stand kwam. Het denkcentrum situeerde zich op de bel-etage. In dit private leefgedeelte aan het zogenaamde 'Werkstation' ontstonden de eerste ideeën en probeersels voor een oplossing voor een probleem of nieuw kunstwerk. In het atelier op de begane grond kregen deze concepten hun vorm en werden ze fysiek uitgewerkt.

Na het vertrek van Panamarenko in 2002 en de schenking aan de Vlaamse overheid verkreeg de kunstenaarswoning na de restauratie van zowel het in- als exterieur in de periode 2009-2013 een extra museale betekenis. De zorgvuldige restauratie onder leiding van architect Luc Deleu van T.O.P. Office en het M HKA, in de geest van de kunstenaar, bestendigt de bijzondere architecturale waarde van het Panamarenkohuis, en voegt er een nieuwe betekenis aan toe. Het in 2011 eveneens onder leiding van Deleu toegevoegde boven het dak uitstijgende helikopterplatform versterkt deze architecturale beeldwaarde nog.

Dankzij de integraal opgestelde atelierinhoud en inboedel (als museale collectie) wordt Panamarenko's universum aanschouwelijk.

- de artistieke waarde:

Het Panamarenkohuis is één en ondeelbaar met de kunstenaar en zijn oeuvre. Het gebouw in zijn totaliteit, met het in 2011 toegevoegde helikopterplatform als ultieme bekroning, is van kunstenaarswoning getransformeerd tot een artistiek werk, en is – zoals de kunstenaar het wilde – een monument voor de Seefhoek.

Panamarenko wordt veelal gesitueerd binnen de avant-gardische stroming, maar ook omschreven als uitvinder, wiskundige, poëet en visionair. Net zoals het volgens kunstkenner echter onmogelijk is Panamarenko als kunstenaar in een bepaalde stijl of stroming te plaatsen vanwege zijn uniek en vernieuwend oeuvre, is het Panamarenkohuis enig in zijn soort. Zowel de inwendige als de uitwendige verbouwingen en aanpassingen, gerelateerd aan zijn woon- en werkgewoontes, getuigen van zowel technisch vernuft als van kunstzinnigheid, humor en verbeelding. Het Panamarenkohuis veruitwendigt Panamarenko's mantra *"Ik ben geen wetenschapper, noch iemand die kunstvoorwerpen maakt. Het belangrijkste voor mij is dat er af en toe een soort poëzie schuilt in wat ik maak."*

Panamarenko's kunst was circulair avant-la-lettre. Elk gebruiksvoorwerp, mechanisme, of onderdeel kon gebruikt worden voor een nieuw experiment, technisch probleem of toekomstig kunstwerk. Datzelfde oog voor een maakbare functionaliteit paste de kunstenaar toe in zijn woning. Een roestvrije leuning van Documenta IX kreeg een nieuw leven in zijn atelier, een zolderdeur vervaardigd uit een restant van de 'The Aeromodeller' zijn hier sprekende voorbeelden van.

Het Panamarenkohuis getuigt ook van Panamarenko's zin voor humor, verbeelding, diffuus spel tussen binnen en buiten, af en onaf. Door de plaatsing van de loggia als serre en de 'broeikas' in de jaren 1980, waarbij de koer omgetoverd werd tot een groene oase, werd steevast 'buitenruimte' en licht binnengetrokken. Muren werden geopend of verlaagd, patina's en wandafwerkingen werden met koffiemengsels of bladgoud gewijzigd.

De restauratie van 2009-2013, na het vertrek van Panamarenko, onder leiding van kunstenaar-architect Luc Deleu en T.O.P. Office slaagde er in de artistieke waarde van de kunstenaarswoning minutieus te behouden, te versterken en er een extra laag aan toe te voegen.

Het helikopterplatform geplaatst in 2011 naar ontwerp van Luc Deleu en in samenwerking met Panamarenko, sluit aan bij Panamarenko's kunst, idealisme en wil om de beperkende zwaartekracht en het onvermogen om te vliegen of zich vrij in de ruimte te bewegen te doorbreken. Samen met de 'Panamarenko'-handtekening in sierlijke neonletters tegen de voorgevel, bezegelt deze constructie op gepaste wijze het oeuvre, de carrière en het Panamarenkohuis als totaal kunstwerk. De restauratie met het helikopterplatform als sluitstuk, bekroont de jarenlange samenwerking tussen Deleu en Panamarenko die ontegensprekelijk een belangrijk aandeel heeft in het voorkomen van de kunstenaarswoning en de facto het uitzicht mee bepaald heeft.

De cultuurgoederen die integrerend deel uitmaken van het monument versterken de historische, architecturale en artistieke waarde ervan.

DE VLAAMSE MINISTER VAN FINANCIËN EN BEGROTING,
WONEN EN ONROEREND ERFGOED BESLUIT:

Artikel 1. De volgende onroerende goederen worden voorlopig beschermd als monument Panamarenkohuis, Biekorfstraat 2, Antwerpen, bij het kadaster bekend als: Antwerpen, 5de afdeling, sectie E, perceelnummer 224K.

De cultuurgoederen opgenomen in de bijlage bij dit besluit maken integrerend deel uit van het monument.

Het plan met de aflijning en de plaats van aanplakking van het bericht over het openbaar onderzoek is opgenomen als bijlage bij dit besluit.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van het monument is opgenomen als bijlage bij dit besluit.

Art. 2. De erfgoedwaarden van het monument zijn:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° artistieke waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

Exterieur

Het Panamarenkohuis is een burgerhuis met geknikte voorgevel, ingeplant op een wigvormig perceel op de straathoek Biekorfstraat/Trapstraat en het Hortensia Sillisplein. De hoekwoning telt drie bouwlagen en drie plus twee traveeën onder een opengewerkt zadeldak.

De woning van 1887 behield zijn traditionele neoclassicistische afwerking, met een houten kroonlijst op klossen en consoles, een hardstenen plint met voetschraper, kordonlijsten en regelmatig geplaatste, rechthoekige muuropeningen in geprofileerde omlijstingen. In overeenstemming met de bouwstijl is de bepleisterde straatgevel op de begane grond afgewerkt met imitatievoegen, afgelijnd met een brede puilijst op klossen, ten opzichte van de glad gepleisterde bovenverdiepingen. De muuropeningen op de gelijkvloerse verdieping zijn daarbij verdiept geplaatst ten opzichte van de omlijstte op de bovenverdieping.

Dit vanaf de jaren 1970 door Panamarenko tot kunstenaarswoning omgevormde woonwinkelhuis onderscheidt zich van de overige bebouwing. De begane grond werd omstreeks 1987 aangepast, waarbij de oorspronkelijke winkelpui met winkel deur vervangen werd door een (garage)poort. De vroegere privétoegang in de Biekorfstraat werd daarbij verplaatst naar de meest linkse travee. De sobere huidige houten voordeur met beglaasd deur- en bovenlicht aan een bordes van één trede, is voorzien van een ijzeren gaas. Ook het aanpalende venster is extra beveiligd met een ijzeren kader. Het schrijnwerk en de bepleisterde voorgevel werd bij de restauratie 2009-2013 onder leiding van architect Deleu afgewerkt met een 'militaire' kakigroene afwerkingskleur.

De eerste verdieping wordt gemarkeerd door de loggia, naar ontwerp van Panamarenko, en uitgewerkt en uitgevoerd door T.O.P. Office van huisarchitect Luc Deleu en Laurette Gillemot in 1987, die bijna 10 meter breed is en de geknikte gevel volgt. Het is de blikvanger van het huis. De stalen constructie van de loggia wordt gedragen door houten onderbalken aangebracht net boven de aflijnende puilijst. De erker is 3,80 m hoog en steekt ongeveer 90 cm naar voor uit de gevel. De constructie is opgedeeld in twee rijen met stalen panelen, waarin telkens twaalf (onderste rij, en eentje van zestien) of vijftien ruitjes (bovenrij) in lood zijn gezet, omrand door goudkleur, en die deels opengedraaid worden. Panamarenko gebruikte deze loggia voor zijn hoge kamerplanten en als volièrre voor zijn papegaaien. De loggia is gerestaureerd in de periode 2009-2013. In functie van de loggia werden de muuropeningen reeds in 1987 verlaagd tot vloerniveau, waardoor men vanuit de leefruimte de loggia kon betreden. De kroonlijst met verfijnde uitgelengde modillons van de vroegere winkelpui werd als dragend element geïntegreerd.

Tegen de voorgevel, achter het glas, is het 'Panamarenko'-opschrift in sierlijke neonletters aangebracht dat doorheen het glaswerk van de loggia schijnt. De neoninstallatie is geïnspireerd op de handtekening van de kunstenaar en werd als laatste element geplaatst na de restauratie van 2009-2013 onder leiding van architect Deleu op initiatief van Panamarenko zelf, waarmee hij zijn huis als totaalkunstwerk signeerde.

De tweede verdieping telt vijf rechthoekige vensters, waarvan één blind in de middelste travee, met vernieuwd schrijnwerk en gevat in een gestucte omlijsting boven een sierlekdrempel. Een hoofdgestel met vlakke spiegels tussen uitgelengde hoekmodillons onder de ver overstekende houten kroonlijst op klossen lijnt de verdieping af.

Het zadeldak werd in 2011 verbouwd in functie van het helikopterplatform, geïnspireerd op de helihavens van schepen, naar een ontwerp van Luc Deleu en idee van Panamarenko.

Het dak werd daarbij deels opengewerkt en aan straatzijde voorzien van een rechthoekig terras. De dakstructuur en bedekking werd vervangen door moderne materialen om de achthoekige constructie uit gegalvaniseerd staal van drie ton te kunnen dragen.

Interieur

Gelijkvloerse verdieping

De begane grond bestaat uit verschillende ruimtes: het kunstenaarsatelier vooraan en een smalle doorgang die leidt naar de overdekte koer achteraan.

Atelier

Het geknikte en meerhoekige atelier van de kunstenaar, voorheen ook garage, ligt aan de straatkant en is toegankelijk via de door Panamarenko in 1987 in de linkertravee geplaatste voordeur.

De vroegere werkruimte, symbool van de denkwereld en universum van Panamarenko, bestaat uit drie door Panamarenko samengevoegde ruimtes: de oorspronkelijke toegang tot het privégedeelte (ten noordoosten), die gescheiden was van de vroegere winkel (midden) en een stuk van het trappenhuis (ten zuidwesten). Het trappenhuis tegen de achtergevel werd op de begane grond in 1987 weggehaald waardoor de bovenverdieping enkel toegankelijk is via de ijzeren trap op de koer. De toegang tot de kelder is afgedekt. De dragende muur ter hoogte van de gevelknik werd door de kunstenaar weggehaald. De extra balksteunen werden bij de restauratie geplaatst om de zoldering te verstevigen.

Het gestucte lijstwerk aan het plafond geeft een duidelijke indicatie van de eind-19de-eeuwse ruimteverdeling. De geprofileerde vormgeving van het sierlijstwerk en het stucwerk met plant- en bloemmotief voor het verlichtingselement zijn typisch voor de burgerwoningbouw van het einde van de 19de en begin 20ste eeuw. De kleurafwerking

van het met barsten en breuken bewaarde plafond varieert tussen wit, beige, geel en lichtbruin.

De wanden en deels bewaarde behangsellagen werden bij de restauratie waar nodig hersteld of gefixeerd. Het voorkomen en de kleurstelling van het behang, resultaat van een behandeling met koffiemengsels, werden door Panamarenko gecreëerd.

Van de smalle schouw tegen de oostwand bleef het bovenste deel van de schouwboezem bewaard. De merkwaardige opening in het plafond nabij de voorgevel ten westen van de voordeur, is een door Panamarenko geïnstalleerd 'verluchtingssysteem'. Deze 'airco' en intercom, bovenaan bedekt met een houten rooster in de blokparket, is afgeschermd door een zelfgemaakte houten kas.

De hele vloer is bedekt met grote blauwgroene mozaïektegels met roze rand, die ook doorlopen tot aan de koer. Deze werden door de kunstenaar uitgekozen en bij de herinrichting in de jaren 1980 geplaatst om af te stemmen op de kleur van zijn oldtimer. Bij de restauratie werd de tegelvloer oppervlakkig gereinigd, in die mate dat de craquelures en vlekken nog steeds zichtbaar bleven. Dit 'onsteriele' karakter typeert het werkatelier.

Nabij de doorgang is een halfgebogen roestvrijstalen leuning, die het ateliergedeelte en de doorgang een beetje van elkaar scheidt, vastgemaakt in de grond. Deze leuning is afkomstig van een paviljoen van Documenta IX (1992) in Kassel waarachter Panamarenko de zwevende auto 'K2' dat jaar exposeerde. Langsheen de omstreeks 1987 door Panamarenko ontworpen handgemaakte houten poort is een gehandtekend stukje muur.

Doorgang

De smalle doorgang langsheen de oostelijke muur en leidend naar de overdekte koer is van het atelier gescheiden door een dubbele deur in een lichtblauwe tint met fraai glas-in-lood met geometrisch art-decogetint motief. De doorgang heeft geen specifieke aankleding: de bakstenen muren zijn witgekalkt en het plafond is vlak afgewerkt. De vloer is samengesteld uit dezelfde groenblauwe mozaïektegels die doorlopen vanuit het atelier en ook gebruikssporen vertonen.

Koer omgevormd tot 'broeikas'

Helemaal achteraan in de punt van het driehoekig perceel situeert zich de vroegere koer. Ze is volledig overdekt door de door Panamarenko ontworpen puntvormige constructie van glas (?) en metaal die tegen de achtergevel net boven de bel-etage start en versmalt en verlaagt naar de koermuren toe. Het overspant een hoogteverschil van ongeveer 2,5 m tussen achtergevel en lagere koermuur. Hiermee wijzigde Panamarenko de bestemming van de vroegere sobere open koer tot gesloten wintertuin.

De oude koermuren zijn witgeschilderd wat het onafgewerkte baksteenmetselwerk en de sporen van oud bezetsel verbergt.

In het achterste deel verbindt een open tweeledige ijzeren steektrap de begane grond met de bovenverdieping. Na het uitbreken van de traphal op de begane grond de enige toegang tot het leefgedeelte.

Eerste verdieping

Overloop

De eerste verdieping is te bereiken via de door Panamarenko geplaatste ijzeren trap en door hem toegevoegde overloop met plankenvloer in de 'broeikas'. Om de bel-etage te kunnen betreden doorbrak de kunstenaar de achtergevel en verlaagde hij een vroeger achtergevelvenster tot een open deuropening.

Woongedeelte

Het eigenlijke woongedeelte heeft een L-vormige plattegrond, bestaande uit een gevelbrede leefruimte pal boven het atelier aan de straatzijde, een dwarsend gangetje langs de achtergevel met trapkoker in de zuidwestelijke hoek, en de vroegere keuken in de korte oostelijke haakse uitbouw boven de dwarsgang. De belangrijkste aanwezige cultuurgoederen en vaste erfgoedelementen zoals onder meer de parketvloeren en de binnenschrijn-, plafond- en wandafwerkingen situeren zich op dit niveau. Ook hier werden de originele kleuren en zelfs beschadigingen bij de restauratie van 2009-2013 nauwgezet behouden.

Gang en trap

Een klein opstapje maakt de overgang tussen de overloop in de 'broeikas' en het woonhuis. In de korte gang, die parallel aan de achtergevel loopt, ligt een tot in de leefruimte doorlopende donkerbruine blokparket. Het plafond van dit gangetje is op een merkwaardige wijze afgewerkt met platen in piepschuim die ook de onderkant van de trap volgen. Panamarenko plaatste deze beige en door koffiemengsels in lichtbruine tinten gekleurde vierkante platen in piepschuim, die veel pas- en denkwerk had gevraagd om de geometrische vormen van de platen te laten passen.

Kenmerkend voor dit type burgerhuis, om de ruimte maximaal te benutten, is de afgesloten trapkoker aan de achterzijde gesitueerd. In dit geval in de zuidwestelijke hoek en ontworpen in relatie tot het versmallende perceel. De trap en trappenhuis 'begint' pas op dit niveau aangezien Panamarenko het trapdeel op de begane grond verwijderde om zijn atelier te vergroten. Het betreft een eenvoudige smalle draai- en spijlen trap met typische slingerende trapleuning. Hij is wit-beige geschilderd, de spijlen zijn deels in houtkleur. De gebruikssporen en de door de kunstenaar uitgevoerde herstelling van de onderste traprede met een hergebruikte ijzeren of stalen plaat met 'notities' zijn nog steeds zichtbaar.

Keuken

De kleine uitbouw in de noordoosthoek is op dit niveau vanouds ingenomen door de keuken, ook gekend als het 'pomphuis'. De functie, de plattegrond, de gereinigde betegeling en de groen-blauwe mozaïektegelvloer in dit kleine vertrek zijn oorspronkelijk.

Woonkamer

Tegenover de schuingeplaatste deuropening van de keuken is de toegang tot de leefruimte. De deuropening is gevat in een donkerbruine vlakke deuromlijsting. De leefruimte is samen met de begane grond het belangrijkste vertrek en is getuige van de dagelijkse woonwereld van de kunstenaar.

Dit woongedeelte herbergt een bijzondere mix van historische bouwelementen en ingenieuze, unieke en humoristische aanpassingen van Panamarenko die de ruimte volledig naar zijn hand zette.

De aandacht wordt getrokken door de opengewerkte voorgevelmuur met vensteropeningen tot tegen de grond en de unieke glasconstructie die de kamer op een bijzondere wijze verlicht.

Het licht dat door de loggia valt versterkt de overheersende geelbruine patina die deze kamer kenmerkt evenals het contrast met de donkerbruine vaste en losse interieurelementen.

Het gecraqueleerde bepleisterde plafond wordt omzoomd door een traditionele eind-19de-eeuwse kooflijst met geprofileerd lijstwerk. Centraal zijn er twee gestucte ruitvormen voorzien van zware ornamentiek met onder meer rocailles, schelp-, bloem- en plantenmotieven. Het afbrokkelende bepleisterde plafond werd gefixeerd door met Japans zijdepapier en op initiatief van Panamarenko terug ingesmeerd met koffie om de geelbruine patina te herstellen.

De geelbruine kleurstelling bepaalt ook de fantasievolle wandafwerking. Drie wanden zijn beplakt met een eigen 'behangsel-creatie' vervaardigd uit fotokopies op A4-formaat van een motief van een Oosterse samoerai die Panamarenko achteraf inkleurde met goudkleur en koffie. Resten van oudere behangsellagen en een vastgeplakte strook papier met citaat van Joseph Beuys tegen de zuidelijke gangwand bleven intact bewaard.

Aan de plafondblijsting valt af te leiden dat deze ruimte in oorsprong uit twee kamers bestond. De vroegere dragende muur (die nog op de tweede verdieping aanwezig is) ongeveer in het midden, ter hoogte van de gevelknik, werd weggebroken en door een beplakte of ingekapselde ijzeren ligger versterkt. De donkerbruine blokparket, wellicht geplaatst na het verwijderen van de muur (jaren 1930?), heeft een merkwaardige opening met rooster in de noordwestelijke hoek net voor de loggia: het verluchttingsrooster annex intercom dat verbonden is met het onderliggende atelier.

Aanvankelijk waren er twee schouwen in dit woonvertrek, waarvan enkel deze tegen de westelijke zijwand integraal behouden bleef. De schouw aan oostzijde werd, tot tegen de bekroning van de schouwmantel afgebroken. De westelijke schouw is als sober rechthoekig exemplaar karakteristiek voor de doorsnee eind-19de- en begin-20ste-eeuwse burgerwoningbouw. De geaderde marmeren schouwmantel met een gestileerde volutenversiering is vrij mat en donker, mogelijk als gevolg van een kunstige behandeling of gebruikservuiling. De kachel die de haardmond afsluit is een reproductie van de originele gaskachel en geplaatst bij de restauratie.

Net onder het plafond installeerde Panamarenko een over drie wanden doorlopend open houten boekenrek gesegmenteerd door verschillende houten tussenschotten. Het was een praktische en vooral plaatsbesparende oplossing voor de stockage van materiaal en gebruiksvorwerpen.

Tweede verdieping

De smalle trap leidt naar de tweede verdieping waar traditioneel de slaapkamers waren ondergebracht. De typische 19de-eeuwse L-vormige plattegrond en ruimteverdeling is nog aanwezig. Boven de gevelbrede eetkamer, aan de straatkant, zijn twee gescheiden kamers; een vrij kleine derde ruimte bevindt zich boven de keuken.

In tegenstelling tot de begane grond en de eerste verdieping dateert de aankleding met uitzondering van de bewaarde bakelieten schakelaars grotendeels van bij de restauratie van 2009-2013. De plafonds en muren werden bij de restauratie ontdaan van hun behangsel, vlak afgewerkt en voorzien van een verlaag in lichte en donkere grijstinten (westelijke kamer boven eetkamer en de kleine kamer boven keuken) of van nieuw behangpapier geïnspireerd op een stencil uit het magazine 'Happening News' (oostelijke kamer boven eetkamer). De rookkanalen en rechte schouwmantels werden vlak afgewerkt waardoor ze opgaan in de ruimte. Zo ook het schuingeplaatste hoekschouwtje boven de keuken. De lichte kleurstelling contrasteert met de oorspronkelijke smalle houten plankenvloer.

Het trapdeel dat naar de zolder leidt is afgesloten door middel van een door Panamarenko zelf gemaakte deur. De deur is samengesteld uit een houten kader gevuld met doorschijnende kunststof die een rest is van een eerste versie van de luchtballon 'The Aeromodeller', waarvan de 'te-lucht-lating'-poging in 1971 mislukte maar die wel Panamarenko's doorbraak betekende.

De witgeschilderde trap behield op het deel achter de deur een geschilderde traploper (zwart met witte stippen). Dergelijke imitatie-traplopers gaan terug op een oud gebruik om de minder belangrijke vertrekken of trapdelen op een goedkope en onderhoudsvriendelijke manier te verfraaien.

Zolderverdieping en helikopterplatform

De smalle houten trap geeft uit op de zolderverdieping die vroeger met twee mansardekamers ingericht was. Door de aanleg van een dakterras en de plaatsing van een nieuwe dragende dakstructuur in functie van het helikopterplatform, is de indeling licht gewijzigd.

De oorspronkelijke 19de-eeuwse ruimte-indeling is nog afleesbaar. De westelijke zolderkamer, naast de trap en aan de straatkant, is een eenvoudige ruimte met gewitte bakstenen wanden met rookkanaal tegen de westgevel en met houten plankenvloer.

Een nieuw groot venster geeft uit op het dakterras, waarvoor de tweede zolderkamer tegen de oostelijke gevel werd gesupprimeerd. Via een breed deurvenster in hedendaagse materialen kan het terras betreden worden. Een zeer hoge muur of borstwering sluit het dakterras aan de straatkant af, van waarop het achthoekig helikopterplatform in gegalvaniseerd staal via een verticaal geplaatste veiligheidstrap bereikbaar is. Het helikopterplatform, geplaatst in 2011, gold voor Panamarenko en het restauratieteam als de bekroning van de restauratie en van de 'Biekorfstraat 2' als totaal kunstwerk.

Het houten dakgebinte en pannen dak werd omstreeks 2010-2011 vervangen door een stalen structuur met onderdak in kunststof, met respect voor de bestaande zadeldakvormgeving en dakhoogte, en met voldoende draagkracht voor de installatie van het helikopterplatform.

Art. 3. De beheersdoelstellingen voor het monument zijn:

- 1° de algemene doelstelling van de bescherming als monument is het behoud van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden;
- 2° de bescherming als monument beoogt het behoud van de erfgoedelementen van het Panamarenkohuis, zowel het exterieur als het interieur met bijzondere aandacht voor het ensemble en de bijhorende cultuurgoederen. Elke beheerdaad vereist een geïntegreerde en duurzame aanpak waarbij de impact op het geheel wordt afgewogen en waarbij de draagkracht niet wordt overschreden. Overeenstemming hierbij met het reeds uitgevoerde restauratieproject van 2009-2013 (onder leiding van het M HKA) is wenselijk;
- 3° het is wenselijk dat de afleesbaarheid en herkenbaarheid van de typologie die het tot kunstenaarswoning verheven woonwinkelhuis kenmerkt en de grote ensemblewaarde tussen exterieur en interieur, die bij de restauratie van 2009-2013 geconsolideerd werd, gerespecteerd worden;
- 4° met betrekking tot het exterieur van het Panamarenkohuis beoogt de bescherming als monument het behoud van de buitenarchitectuur qua schaal, volumewerking, materiaalgebruik en decoratieve gevelafwerking, met grote aandacht voor het voorkomen en dito afwerking. De herkenbaarheid van de eind-19de-eeuwse neoclassicistische woning, verrijkt met de kunstige ingrepen van of in opdracht van Panamarenko (met onder meer de verbouwing van de begane grond en eerste verdieping, de plaatsing van de loggia en 'broeikas') is hier van bijzonder belang. Alsook het resultaat van de restauratie van 2009-2013 met onder meer de toevoegingen van het helikopterplatform en handtekening in neonverlichting;
- 5° met betrekking tot het interieur beoogt de bescherming het behoud van de herkenbaarheid als vroeger atelier en als woon-, werk- en leefwereld van Panamarenko, met behoud van de bestaande ruimteverdeling en de door de kunstenaar aangepaste interieurafwerking, met inbegrip van de in 2009-2013 gerestaureerde vaste erfgoedelementen en binnenafwerking. De bescherming beoogt vanwege de grote ensemblewaarde ook het behoud in situ van een beperkt aantal

cultuurgoederen, historisch verbonden met de leefruimte op de eerste verdieping, die illustratief zijn voor de leef-, denk- en werkwereeld van de kunstenaar. Grote zorgzaamheid in de omgang met deze cultuurgoederen wordt vooropgesteld;

6° de bescherming als monument ondersteunt de huidige functie als onderdeel van de museale werking met beperkte publieke openstelling, of een andere invulling van het Panamarenkohuis in de toekomst, mits respect voor de beschreven erfgoedelementen, -kenmerken en cultuurgoederen en de draagkracht van het gebouw.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker houden het monument in stand en onderhouden het door:

- 1° het monument als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade door brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het monument regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Een toelating is vereist voor de volgende handelingen aan of in het monument:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van het dakvolume, de dakbedekking, de dakconstructie en gootconstructies;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, poorten inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;
- 5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken: het plaatsen of wijzigen van boven- en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
- 6° het uitvoeren van de volgende handelingen aan of in het interieur en de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken:
 - a) het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
 - b) het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
 - c) het uitvoeren van werken die het uitzicht of de indeling van het interieur wijzigen;
 - d) het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;

- e) het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, wand- en plafondafwerking, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie;
- f) het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontleisteren van bepleisterde elementen;
- g) het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige;
- h) het uitvoeren van werken aan en het verplaatsen of verwijderen van de cultuurobjecten.

Er is geen toelating vereist voor:

1° regulier onderhoud;

2° passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood.

Brussel, 21/08/24

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Getekend door: Matthias Diependaele (Sig)
Getekend op: 2024-08-21 21:18:32 +02:00
Reden: ik keur dit document goed

Matthias DIEPENDAELE